

Om eksepsjonalisme

Michelle-Marie Letelier

Chilensk salpeter – lokalt kjent som chilensk caliche og, i vitenskapelig terminologi, kaliumnitrat – har antageligvis akkumulert i Atacama-ørkenen helt siden den Miocene tidsalderen, gjennom nedbør fra havtåke og oksidasjon/uttørking av sjøsprut, fulgt av gravitasjons-nedfall av luftbåren NaNO_3 i den tørre og varme ørkenatmosfæren. Syklusene av voldsomt regn og ekstrem tørke i El Niño og La Niña oscillasjonene har vært fordelaktig for denne akkumuleringen over århundrene, og har ført til omfattende deponeringer på ørkenpampasene.

Denne kjemiske forbindelsen har vært utvunnet siden det imperialistiske 1800-tallet for å bli brukt som gjødsel, og for å produsere eksplosiver, spesielt i England, Tyskland, og senere i USA. Det var et symbol for en utvinnings-industri – omtrent mellom 1830 og 1920 var det Chiles hovedinntektskilde – og gjenstand for internasjonale territorialkonflikter. Salpeter var resursen som ble benyttet til produksjonen av to tredeler av all gjødsel på planeten, som motsvar til befolkningsveksten på den nordlige halvkule, som var et resultat av de industrielle revolusjonene. Dens benyttelse som materiale for å lage eksplosiver ble så lagt til under det voksende militære behovet som følge av de tiltagende selvstendighetskrigene og fram til første verdenskrig på 1900-tallet.

Chilensk salpeter ble i hovedsak eksportert til Europa og USA gjennom lange sjøreiser over Stillehavet og Atlanterhavet, og er således også del av en rik maritim historie på 1800- og 1900-tallet. Dets kommersielle høydepunkt var historisk knyttet til det siste kapitlet i evolusjonen til sjøgående handelsfartøy. Utholdenhet, usikkerhet, og viljen til å ta sjanser, var elementer som var tilstede i den maritime navigasjonen som transporterte dette krystallet mellom Amerika og Europa, med alle de konsekvenser det førte med seg.

Utviklingen av transoseanisk handel og kolonialisme var prisgitt passatvindenes nåde helt til begynnelsen av 1900-tallet, da de tyske kjemikerne Fritz Haber og Carl Bosch oppfant det som nå kalles *Haberprosessen*: en prosedyre for å syntetisk framstille ammoniakk fra atmosfæren på en industriell skala. Dette var antageligvis den viktigste industrielle prosedyren som ble utviklet i løpet av 1900-tallet. Som en konsekvens av dette var den Chilenske salpeter-industrien dødsdømt, og den forfalt til det som nå er noen få magasineringer og øde *oficinas*, eller sentere for salpeter-industrien som ligger på den store Atacama-sletten; noen av dem er erklært som en del av Verdensarven av UNESCO.

Utvinningsen av dette nitrattet vil antageligvis aldri bli så innbringende som det var den gang. Men allikevel gjennomgår salpeter en boom i disse dager som følge av den høye prisen til jod (derivert fra salpeter) og fremveksten av biodrivstoff, i tillegg til forespørselen etter nitrogen-basert gjødsel i områder med befolkningsvekst, slik som Kina og India. Vindkraft, for sin del, er allerede ansett som en nøkkelressurs for å oppnå ren og fornybar energi.

Liv og død er sammenfiltret i kjemien til dette saltkrystallet og luftstrømmenes fysikk, fra tørken i Atacama, gjennom Cape Horn, og mot den nordlige halvkule. Den risikable menneskelige intervensjonen som tok sjansen på utvinningen og transporten av dette nitrattet gjennom vågefulle reiser sto for en av de viktigste økonomiske fremskrittene som Chile har hatt i sin korte historie.

Dette er bare ett av mange eksempler på den hegemoniske Nord-Sør ordenen.

I april 2016 ble den Chilenske øya Chiloé og dens omgivelser offer for en av de verste sosiale og miljømessige krisene, da det ble dumpet 9.000 ton rotten laks i havet¹.

¹ Noen kilder:

<https://news.mongabay.com/2016/10/the-salmon-crisis-in-chiles-chiloe-island/>

<https://www.theguardian.com/world/2016/may/17/chile-red-tide-salmon-farming-neurotoxin>

Innenfor havbruk er Chile en av hovedprodusentene av atlanterhavslaks etter Norge, men det finnes ingen lokal, anadrom laksestamme der². Det som gjør at multinasjonale selskaper (noen av dem norske) utvikler foretak for oppdrett av laks i Chile er, ved siden av lignende geografiske forhold, den tolerante fiskeripolitikken som muliggjør maksimal profitt. Bruken av antibiotika og vaksiner ved Chilenske oppdrett-sanlegg er av en helt annen verden sammenlignet med andre land³.

Ettersom isen smelter og Nordøstpassasjen åpner opp for nye politiske spill, trenger nye assosiasjoner å bli vurdert rundt samtidige geopolitiske omstendigheter, vitenskapelig kunnskap, beskyttelse av maritim biosfære, og spekulasjonen rundt naturressurser som handelsvarer, for å bryte med det som tjener den konstante, binære inndelingen mellom natur og samfunn, og vår påfølgende «fremskrittsslaveri», som Donna Haraway beskrev det så bra⁴. Hvordan (og hvor lenge) ønsker vi å fortsette reisen vår mot den uunngåelige, kosmologiske entropien vi befinner oss i? Enten som en arrogant kreftsvulst i Gaias kybernetiske system, eller som en likeverdige artsmangfold-aktør, og våkne fra den vitenskapelige kunnskapens hegemoniske positivisme til en bevisst dekodning av den inkluderende, metabolske integriteten som jordens energier krever – og som den utvilsomt vil regulere selv, enten med eller uten menneskelig eksepsjonalisme.

Translation by Terje Øverås

<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/16/salmon-prices-to-leap-as-worldwide-stocks-face-perfect-storm-of/>

² Se *Genetical Engineered Salmon*, av Harold F. Lupton & Tadlock Cowan, 2015, Congressional Research Service. <https://fas.org/sgp/crs/misc/R43518.pdf> and Keller, Peter, *Making Sense of the Chilean Salmon Industry: Economic boom or Environmental Doom?*, ICWA, 2002, <http://www.icwa.org/wp-content/uploads/2015/10/PK-21.pdf>

³ Noen kilder:

<http://oceana.org/blog/record-antibiotic-use-concerns-mount-chile's-salmon-farms-are-brewing-superbugs>
<https://thefishsite.com/articles/chilean-salmon-farms-reveal-2015-antibiotics-usage>
<http://globalriskinsights.com/2017/04/saving-chiles-contaminated-fish-farming-industry/>

⁴ Haraway, Donna, *Tentacular Thinking: Anthropocene, Capitalocene, Chthulucene*, *E-Flux Journal* #75, September 2016